

УДК 94:351(47783/86)“18/19”

МЕДІА-ДИСКУРС ПОЛІТИЧНИХ СИЛ РАДИКАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ: УКРАЇНСЬКИЙ НАРАТИВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Олена Макарчук

*Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут права та психології,
кафедра журналістики та засобів масової комунікації
вул. Князя Романа 3, 79000, м. Львів, Україна*

Під кутом оцінки європейського досвіду розвитку політичного соціуму розглянуто спільне і відмінне у партійній риториці та організації агітаційної і пропагандистської роботи українських радикальних партій двох історичних періодів – австро-угорського та сучасного. Робиться висновок про постійну наявність у суспільстві певного сегмента електорату, що дотримується радикальних поглядів і переконань.

Ключові слова: політичні партії Європи, партійна преса, західноукраїнські партійні видання.

У статті під «радикальними» розуміємо ті політичні сили, яких повністю не влаштовує політична система власної країни, яку вони готові змінювати кардинально, не гребуючи подекуди й найжорсткішими методами.

20–21 жовтня 2017 р. у Чеській Республіці відбулися парламентські вибори. У них брали участь 7500 кандидатів, що представляли 31 партію і рух – рекордний показник за всю історію незалежної держави. У п'ятірку партій, що стали переможцями виборчого змагання, увійшли рух ANO (Акція незадоволених громадян), Громадянсько-демократична партія, Піратська партія та партія «Свобода та пряма демократія». Деякі з цих партій, зокрема «Свобода та пряма демократія» (SPD – Svoboda a přímá demokracie), відкрито називають себе радикальними. «Ми радикальний рух, – зазначає один з лідерів SPD Радим Фіала, – та хочемо визначити радикальні цілі» [5]. «Financial Times» схарактеризувала ці вибори як «землетрус» та «повстання» проти традиційних партій та рухів, перегони «змінити політичний ландшафт». «Результат є останнім у хвилі успіхів для європейських популістів цього року, – зазначив оглядач «Financial Times» Milan Nic, – після сильного виступу Національного фронту на президентських виборах у Франції, AfD у бундестаг Німеччини та завоювань «Австрійської партії свободи» [6].

Разом з тим, можемо говорити про глибокі корені сьгоднішніх перемог популістських та радикальних партій. Не останню роль у цьому відіграла преса.

Події, що відбувалися, припустимо, у XIX – на поч. XX століття можуть повторитися й у новітній час, з поправкою на епоху. Цікаво пошукати спільне у діяльності однойменних політичних партій та їхньої преси, – тих, що діяли у кінці XIX – на поч. XX ст. в європейських країнах і на теренах Західної України як складової Австро-Угорщини, та сьогодні.

У 60-70-х рр. XIX століття у багатьох європейських країнах завершується багатодесятилітній етап національно-визвольних рухів та революцій. На початок 80-х рр. створюються та утверджуються буржуазні національні держави у формі конституційних монархій або республік (Франція, Швейцарія та Сан-Марино), превалює еволюційний характер соціально-політичного розвитку, формується парламентська система на дво- або багато-

партійній основі. Парламентська трибуна давала можливість заявити про вимоги та запити широких верств населення. У політичному житті зростає роль нових, раніше не активних, прошарків чи класів населення – промислової буржуазії, фінансової аристократії, інтелігенції, робітничого класу, сільськогосподарських працівників тощо. Кожен з цих сегментів європейського суспільства намагалися представляти політичні партії, які, у свою чергу, можна розділити на три великих групи: реакційні (намагалися повернути суспільство, як правило, до старих, віджилих своє форм), консервативні (прагнули зберегти статус-кво) та прогресивні (налаштовані на будівництво нового суспільства). У різних країнах умови для виникнення та існування політичних партій були відмінними, але загальною тенденцією стало прагнення мати власні друковані органи – газети як центральний орган агітації та пропаганди партійних ідей та журнали для розвитку теоретичних положень, що обґрунтували необхідність приходу до влади тієї чи іншої партії.

Економічні зміни у кінці XIX – на початку XX століття привели до того, що найбільшим класом тогочасного суспільства стали наймані робітники. В умовах, коли вони були позбавлені власних засобів виробництва, природним стало прагнення до забезпечення відносних гарантій своєї соціальної стабільності. Це прагнення породило масовий робітничий та соціалістичний рух, що проявився у створенні різноманітних партій лівого спрямування. Ці партії, як правило, не мали спільного тактичного бачення вирішення назрілих проблем, але були єдині у вирішенні стратегії – побудові демократичного суспільства на декларативних засадах рівності, братерства, свободи тощо.

Робітничий рух у другій половині XIX ст. став в Європі основною силою у боротьбі за демократію. Насамперед це проявилось у боротьбі за загальне виборче право та якомога ширше представництво різних соціальних груп у виборних органах, включаючи й раніше політично дискриміновані. Боротьба за демократичні права громадян привела до проголошення у найбільш передових країнах того часу виборчого права (яке поширювалося у більшості випадків на дорослу чоловічу частину населення). Сформувався масовий електорат, здатний суттєво вплинути на результати виборів. Це підвищило зацікавленість політичної та економічної еліти у здійсненні впливу на поведінку нових шарів електорату, зокрема засобами друку. Участь робітників у профспілках, різноманітних громадських організаціях, соціалістичному русі, що лише народжувався, стимулювало розвиток інтересу не тільки до політичних акцій, але й до визначення контенту періодичних видань.

Одним з передвісників робітничого руху в Європі став чартизм в Англії. Чартизм ставив за мету демократизацію суспільного устрою Англії шляхом введення загального виборчого права (для чоловіків), щорічне переобрання парламенту, таємне голосування, поділ країни на рівні виборчі округи для забезпечення рівномірного представництва, скасування майнового цензу та запровадження платні депутатам. Велику роль у пропаганді цих ідей відіграла газета «Northern star», що виходила у середині XIX століття накладом 36 тисяч примірників і стала рупором чартизму.

Перші робітничі спілки та організації Німеччини у 1875 р. об'єдналися у Соціалістичну партію Німеччини (з 1890 року – Соціал-демократична партія Німеччини). На сторінках робітничих органів соціалістичного спрямування «Die Volks Zustand» (Народна держава), «Vorwärts!» (Вперед!), «Leipziger Volkszeitung» (Лейпцизька народна газета) активно пропагувалися ідеї соціал-демократії та участь партійних сил їхніх симпатиків у виборах до рейхстагу. Наскільки успішною була ця агітація, засвідчили парламентські вибори 1877 р., де соціал-демократів підтримали понад 500 тисяч виборців.

У наш час засноване у 1894 р. «Leipziger Volkszeitung», як одне з провідних соціал-демократичних видань Німеччини, є єдиною регіональною щоденною газетою німецького міста

Лейпциг і має наклад близько 182 000 екземплярів. Соціал-демократичний спектр друкованих видань Німеччини сьогодні представляє і «Frankfurter Rundschau» («Франкфуртський огляд»), що виходить накладом 160 000 екземплярів [1, с. 118].

Політичне життя Франції кінця XIX – поч. XX ст. характеризувалося існуванням великої кількості політичних партій. На тлі особливого характеру робітничого руху (сильні французькі синдикати (профспілки), створення об'єднань працівників окремих галузей – федерацій, «бірж праці») не було створено єдиної робітничої партії. Разом з тим, існували різноманітні партії соціалістичного спрямування (французька робітничка партія, «посібілісти», гедисти тощо) зі своїми програмами і партійними друкованими органами, що намагалися перебрати на себе керівництво робітничим рухом Франції.

Однією з найстаріших партій лівого спрямування Франції є Радикальна партія. Офіційна програма партії, прийнята на 7-му партійному з'їзді у 1907 р., передбачала недоторканість загального виборчого права та демократичних свобод, світськість та відокремлення церкви від держави, створення єдиної системи народної освіти, соціальне забезпечення робітників, націоналізацію монополій тощо. Політику радикальної партії частково підтримувала Французька секція Робітничого інтернаціоналу – соціалістична партія, що утворилася у 1905 р. і стала попередницею французької Соціалістичної партії.

Однією з перших французьких партійних газет (виходила з 1904 р.), що висвітлювала питання робітничого та соціалістичного руху стала «L'Humanité» (Людство). Засновник цієї щоденної соціалістичної газети Жан Жорес у першій редакційній статті визначив правила роботи видання: фінансова незалежність і пошук обширної та точної інформації. Газета брала участь у боротьбі за світський характер суспільства та ставила за мету боротьбу за права робітничого класу.

На початок 2016 р. у Франції нараховується понад 40 партій та партійних об'єднань. Частина з них сповідує соціалістичні та соціал-демократичні погляди. Найбільшими лівими партіями сучасної Франції є Французька соціалістична партія (ФСП) та Французька комуністична партія (ФКП). ФСП виступає за реалізацію державних соціальних програм, вирішення проблем безробіття, ця партія – прихильник плюралістичної демократії. Її лідер у 80–90-х рр. XX ст. Ф. Міттеран два терміни поспіль обирався Президентом Республіки.

ФКП, прихильники якої становлять близько 10% виборчого корпусу країни, у наші дні виступає на політичній арені у коаліції з ФСП.

Також праві та ліві радикали Франції, попри те, що належать до різних партій, засідають у французькому Сенаті у складі єдиної фракції «Європейське демократичне та соціальне зібрання».

Одним з найпотужніших партійних органів у Франції початку XXI ст. є історична «L'Humanité». Згідно зі статутом, ФКП є видавцем газети, а саме видання виступає від імені рухів, об'єднань та партій, що вважають себе «лівими антиліберальними».

Австро-Угорщина кінця XIX ст. була країною контрастів. В імперії не було загального виборчого права, оскільки право голосу мали лише власники певного нерухомого майна. Проте у районах компактного проживання деяких національностей діяли власні конституції, існували місцеві парламенти (17 по всій імперії) й органи самоврядування.

Західноукраїнські землі, що входили до складу Австро-Угорщини наприкінці XIX ст., переживали складний етап свого розвитку, пов'язаний з відцентровими тенденціями, утвердженням національної еліти та зародженням демократичних і робітничих рухів.

У той час на ґрунті наявних суспільно-політичних течій утворилися перші політичні партії, були сформульовані їхні програми та політичні гасла, розраховані на залучення широких суспільних верств. Завдяки цьому національна ідея почала оволодівати

народними умами, а національний рух, що набував політичного змісту, став масовим. У Галичині першою такою партією стала заснована 1890 р. Русько-українська радикальна партія (РУРП) – перша легальна українська політична партія європейського типу і водночас перша у Центральній Європі селянська партія соціальної орієнтації. В основу програми РУРП покладено етичний і науковий соціалізм на демократичній і кооперативній базі, людську гідність для всіх і всеукраїнську єдність (соборність всіх українських земель). Проголошувалася головна мета: пробудження свідомості мас, перетворення їх на політичну силу, з вимогами якої мусила б рахуватися влада.

Русько-українська радикальна партія на початках заснувала два партійних органи, що виходили двічі на місяць: «Народ» для більш освічених читачів та «Хлібороб» для селян і робітників.

На сторінках цих партійних органів далеко не останнє місце займали питання підготовки та участі у виборах кандидатів, які повинні були представляти інтереси руської громади. Пізніше лінію партії продовжили видання «Радикал» і «Громадський голос».

Газета «Радикал» (на відміну від журналу «Народ», що призначався передусім для молоді) адресувалася інтелігенції Австро-Угорської і Наддніпрянської України, де мала стати пропагандистом радикальних ідей. Вже у першому номері «Радикала», що вийшов 5 жовтня 1895 р., проведений аналіз передвиборчої боротьби і результатів виборів до Галицького сейму з точки зору РУРП. Редакційна стаття оцінює результат радикалів як «тріумф». В умовах зловживань владних структур і брутальних обгородок політичних конкурентів, кандидати радикальної партії не були обрані у парламент, але переконлива підтримка її кандидатів на місцях (наприклад, у Жидачеві представник РУРП отримав 47 голосів членів колегії виборщиків (вибори були двоступеневими. – О. М.) проти 59 в опонента, у Тернополі «радикал-холоп» (тобто селянин. – О. М.) П. Думка 76 голосів проти 98 [2, с. 2], приводила до висновку про необхідність організаційного укріплення партії на тлі зростаючої популярності радикальних ідей серед народу. Дописувачі газети на основі розгляду передвиборної агітації підсумовують, що «у справах політичних не належить у ніякі компроміси входити, але треба триматися консеквентно програми (РУРП. – О. М.) хочай-би і на смерть ішлося» [2, с. 8].

Надалі РУРП входить у різного роду «компроміси», але не з українськими політичними партіями і рухами (як народовського, так і москвофільського характеру), а з єврейськими лівими політиками, активними на той час у Східній Галичині.

Радикальні цінності новітнього часу уособлює заснована 18 серпня 2010 р. Українська Радикально-Демократична (з серпня 2011 р. – Радикальна) партія Олега Ляшка. Метою своєї діяльності вона визначила сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, участь у виробленні й реалізації державної політики, сприяння побудові в Україні демократичної правової держави з ефективною, соціально-орієнтованою ринковою економікою, утвердження принципів відкритого громадянського суспільства на засадах свободи і парламентської демократії. Радикальна Партія О. Ляшка несподівано стала одним з фаворитів виборчої кампанії на парламентських виборах 2014 р., отримавши 7,44% (1 173 131 голос) українців. Друкованими органами партії первісно були інформаційний бюлетень «Радикальна Правда» та газета «Боротьба». З літа 2015 р. «як послідовники ідей УРП (РУРП. – О. М.) Радикальна Партія О. Ляшка відновлює друк газети «Радикал» [3, с. 4].

У першому номері новітнього «Радикалу» проводиться аналіз попередніх виборчих кампаній, викладена програма дій на місцеві вибори. Звісно, прямі аналогії з «Радикалом» XIX ст. відшукати неможливо (різні соціально-політичні, економічні умови), але загальна лінія, треба визнати, тогочасних та нинішніх радикалів багато у чому збігається.

РПЛ, подібно до своїх історичних попередників, відкидає співробітництво з угодовськими чи відверто антидемократичними силами, розраховуючи на привабливість власних ідей у виборця. Подібними є й політичні лозунги РУРП та РПЛ, партійна риторика.

Зокрема, ставиться завдання «розбудити у народі інтерес і змагане познакомитися з цілим законодавчим апаратом, зі способом его функціонування» [3, с. 4], тоді і процес партійного навчання, що його започаткувала сучасна РПЛ, проводячи тренінги для кандидатів у депутати до місцевих рад з метою планування виборчої кампанії, обговорення закону про вибори і виборчу стратегію [4, с. 3].

Одне із завжди актуальних питань – про землю, активно обговорювалося як тоді, так і сьогодні. Зокрема, на сторінках першого номеру «Радикалу» 1895 р. одним з головних завдань оголошувалося проведення «реформи, котра з коренем би змінила економічне положення мужика. Тою реформою буде націоналізація землі і рільної продукції» [3, с. 4]. Газета новочасна також заявляє, що «українська земля є безцінною» і «радикальна партія не допустить зняття мораторію на продаж сільськогосподарських земель» [4, с. 3].

Приклади такого роду можна множити. Втім, не викликає сумніву, що у будь-якому суспільстві існує протестний сегмент електорального поля, який може бути використаний безкомпромісними політиками з певними навичками роботи безпосередньо у народній масі.

Список використаної літератури:

1. Зарубежная печать: Краткий справочник. Газеты. Журналы. Информационные агентства / [С. А. Лосев, А. А. Красиков, И. Н. Лобашева, И. Д. Масленников и др.] ; под. ред. С. А. Лосева. – М. : Политиздат, 1986. – 526 с.
2. Історія української дожовтневої журналістики / [О. І. Дей, І. Л. Моторнюк, М. Ф. Нечитайлюк та ін.] ; під ред. Й. Т. Цюха. – Львів : Вища школа, 1983. – 511 с.
3. Радикал. – 1895, Рік 1. – 5 жовтня.
4. Радикал – 2015, Рік 1. – серпень.
5. <http://420on.cz/news/politics/48641-svoboda-i-pryamaya-demokratiya-novaya-partiya-tomio-okamury>
6. <https://www.ft.com/content/93c5802a-b661-11e7-8c12-5661783e5589>.

THE MEDIA DISCOURSE OF RADICAL POLITICAL FORCES: THE UKRAINIAN NARRATIVE IN A EUROPEAN CONTEXT

Olena Makarchuk

*Lviv Polytechnic National University,
Institute of Law and Psychology,
Department at the Journalism and Mass Communication
Knyazya Romana str., 3, 79000, Lviv, Ukraine*

Common and different in the party rhetoric and in the organization of campaigning and outreach of Ukrainian radical parties of two historical periods – the Austro-Hungarian and modern – is reviewed under the angle of European experience of the political society development. The conclusion of a permanent presence of a certain segment of the electorate in society that adheres to the radical beliefs is made.

Key words: European political parties, party press, party editions of Western Ukraine.